

THE EPITEXT IN THE SERVICE OF RECEPTION: ELEMENTS OF POLITICAL AND LITERARY DISCOURSE IN THE EPISTOLARY WRITINGS OF THE WRITER MARGUERITE DURAS

Daniela CATAU VERES

Lecturer PhD, „Stefan cel Mare” University of Suceava

Abstract : The epitext consists of "any paratextual element that is not physically attached to the text in the same volume, but which circulates to some extent in the open air, in a practically unlimited physical and social space" (Genette). These are, in particular, radio or television broadcasts, conferences and seminars, any public interventions preserved in the form of recordings or collections of printed texts. The epitext also refers to the testimonies contained in an author's correspondence or diary, possibly intended for later publication. In this analysis, we intend to dwell for a few moments on the correspondence of the writer Marguerite Duras. Who are its recipients? Do the messages she writes or receives provide additional information about her personality? What do we learn from the epistolary discourse of the writer and what are the themes approached by her in this type of discourse? The aspects that target his personality, elements of political and literary discourse, as well as his way of relating to the readers, are the targets of our analysis.

Keywords : Marguerite Duras, epitext, correspondence, epistolary discourse, political and literary discourse

Potrivit lui Gérard Genette, epitextul este format din „orice element paratextual care nu este atașat fizic textului în același volum, dar care circulă într-o oarecare măsură în aer liber, într-un spațiu fizic și social practic nelimitat”¹. Acestea sunt, mai exact, emisiuni de radio sau de televiziune, conferințe și seminarii, orice intervenții publice păstrate sub forma unor înregistrări sau a unor culegeri de texte tipărite. Acesta este cazul culegerii de texte *Dits à la television*², în care Pierre Dumayet, directorul unei serii de interviuri cu Marguerite Duras, reunește patru emisiuni de televiziune³, în care Duras vorbește despre două dintre cărțile sale, *Le Ravisement de Lol V Stein* și *Vice-consul*. De asemenea, potrivit lui Genette, ar putea fi vorba și despre mărturiile conținute în corespondența sau jurnalul unui autor, destinate eventual unei publicații ulterioare, antum sau postum.

Mentionăm și faptul că epitextul ar putea fi constituit dintr-un set de discursuri a căror funcție nu este în esență paratextuală. Astfel, așa cum spune Genette, multe

¹ G. Genette, *Seuils*, éd. du Seuil, 1987, coll. Poétique, sub conducerea lui G. Genette et T. Todorov, p. 315

² *Dits à la télévision*, interviuri de Pierre Dumayet cu Marguerite Duras, urmate de *La raison de Lol*, de Marie-Magdaleine Lessana, coll. Atelier/E.P.E.L., Editions et Publications de l'Ecole Lacanienne, Paris, 1999

³ *Lectures pour tous*, (15 aprilie 1964), o emisiune despre *Ravisement de Lol. V. Stein*, realizată de Jean Prat, document al INA, *Lire et écrire*, pe Arte, La 7, F comme Fiction/ La Sept, oct. 1992 (reacții 30 de ani mai târziu), *Lecture pour tous*, emisiune despre *Vice-consul*, din 23 martie 1966, document al INA, realizată de Jean Bertho, *Lire et écrire*, Arte, La 7, F comme Fiction/ La Sept, oct 1992, discuții despre *Vice-consul* 30 ani mai târziu.

interviuri se concentrează mai puțin asupra operei autorului decât asupra vieții, originilor, obiceiurilor, întâlnirilor și asociațiilor săi, chiar și asupra oricărui alt subiect exterior luat explicit ca obiect al conversației: situația politică, muzica, banii, sport, femei, pisici sau câini. Duras nu face excepție. Prin urmare, trebuie să considerăm mai degrabă aceste diverse practici drept « spații susceptibile de a ne oferi fărâme de paratext (de o importantă uneori capitală) »⁴, a căror identificare nu este întotdeauna simplă. În această perspectivă, Genette recomandă să se caute mai degrabă efectul epitextului decât funcția sa discursivă.

În prezenta analiză, intenționăm să ne oprim pentru câteva momente asupra corespondenței scriitoarei Marguerite Duras. Cine sunt destinatarii săi? Mesajele pe care le scrie sau le primește oferă informații suplimentare despre personalitatea acesteia? Ce învățăm din discursul epistolar al scriitoarei și care sunt temele abordate de aceasta în acest tip de discurs? Aspectele care vizează personalitatea sa, elemente de discurs politic și literar, precum și modul său de relaționare cu cititorii, constituie țintele analizei noastre.

Discursul epistolar durassian

Epistolarul durassian poate fi abordat din două perspective diferite: din punctul de vedere al scrisorilor inserate în texte și din punctul de vedere al corespondenței personale. Ambele perspective sunt importante, deoarece pot oferi informații valoroase legate de concepția sa despre scriere, dar și despre relația pe care Duras o are cu diferite categorii de cititori, mai ales politici. În studiul nostru acordăm o atenție deosebită corespondenței private a scriitoarei, considerând-o reprezentativă pentru subiectul cercetării noastre care vizează modul în care Duras vorbește despre sine și modul în care alții o privesc.

Conform scrisorilor de care dispunem, scrise de Duras sau adresate scriitoarei de diferite categorii de cititori, propunem mai întâi o diferențiere a cititorilor săi: marii cititori durasieni (scriitori, jurnaliști sau cinești, precum Beckett, Blanchot, Foucault, Jean-Marc Turine), redactorii (Gallimard), prietenii săi apropiați (familia și prietenii săi) și tovarășii săi în lupta politică.

În încercarea de a distinge funcția și efectul paratextual al corespondenței, Genette constată că există o mare diferență între aceste două aspecte⁵. Astfel, în măsura în care corespondența se referă la opera autorului, o scrisoare a unui scriitor are o funcție paratextuală asupra destinatarului său primar și un simplu efect paratextual asupra publicului final. Într-adevăr, dacă autorul are o idee precisă și singulară a ceea ce vrea să spună despre opera sa corespondentului său epistolar, mesajul poate avea în cele din urmă valoare sau semnificație doar pentru el. Acesta este, de exemplu, cazul corespondenței trimise de Duras lui Yann Andréa, tovarășul său de viață. Cititorul unei corespondențe este în mod natural condus să interpreteze singur, pentru el, mesajul

⁴ Cf. G. Genette, *op. cit.*, p. 318

⁵ A se vedea pe tema corespondenței scriitorilor un studiu realizat de Marie-Claire Grassi, *Lire l'épistolaire*, coll. « Lire », sub conducerea lui Daniel Bergez, éd. Dunod, Paris, 1998

primit. Dacă este vorba despre o scrisoare adresată unui editor și, în această perspectivă, vorbim despre scrisorile adresate de Duras către casa de editură Gallimard, receptarea este de altă natură, ca și scopul trimiterii. Efectul este evaluarea, precauția sau o anumită formă de falsă modestie⁶.

Potrivit lui Genette⁷, corespondența poate fi folosită și ca un fel de mărturie asupra istoriei unei opere, asupra genezei sale, asupra publicării sale, asupra receptării de către public și critici, dar și asupra opiniei autorului cu privire la aceste etape. Corespondența scriitoarei Marguerite Duras constituie o comoară de informații pentru cercetători, în special pentru biografi, care o pot consulta în arhivele IMEC unde a fost depusă. Acesta este cazul, de exemplu, al lui Laure Adler, primul biograf ce a avut acces la arhivele durassiene, care a produs o biografie remarcabilă a scriitorului⁸.

Tematica scrisorilor care alcătuiesc corespondența durassiană este destul de diversă. Ea trimite scrisori al căror stil este uneori foarte familiar, alteori foarte susținut, în funcție de destinatari: prietenii ei, redactori, Partidul Comunist etc. Ce se poate citi prin scrisorile pe care le scrie ea? Scrisorile ei exprimă foarte bine starea sufletească a scriitorului în momentul scrierii lor (fericire, dezamăgire, îngrijorare, disperare, ironie, dragoste, afecțiune), ceea ce permite cititorului să își schițeze personalitatea autoarei. Ce aflăm mai întâi despre Marguerite Duras citind corespondența cu primul ei editor principal?

„O adevărată disperare și un dezgust profund”

Implicarea scriitoarei Marguerite Duras în politică îi oferă atât momente de fericire, cât și neazuri. Poate că nu este greșit să spunem că fiecare carte durassiană conține în sine un mesaj politic, chiar dacă scriitoarea nu își propune să îl transmită într-un mod anume. Tremenii din sfera politică, precum și mesajele pe care le formulează, provin din adâncurile „umbrei sale interioare” și se aliniază cu paginile manuscriselor, cărților, scrisorilor, pieselor de teatru sau scenariilor, dovedind de fiecare dată că scrierea este rezultatul privirii autorului asupra lumii și, prin urmare, asupra Istoriei. Marele gol pe care politica îl sapă în conștiința scriitoarei și de care, spune ea, nu se vindecă niciodată, este centrat pe dezamăgirea comunistă. Există și alte subiecte, precum anticolonialismul din Africa de Nord (Algeria), soarta evreilor etc. Ne gândim aici la câteva scrisori care ne permit să întrezărim interesul pe care Duras îl are pentru politică, dar și intensitatea cu care trăiește și suferă în lupta împotriva nedreptăților sociale și politice.

O scrisoare specială a fost trimisă de Duras la 16 ianuarie 1950, membrilor PCF, în urma insinuărilor și zvonurilor care circulau despre aceasta în încercarea de o discredită. În această scrisoare⁹, Marguerite Duras denunță „anumiți tovarăși hotărâți să distorsioneze prin toate mijloacele cel mai elementar adevăr”, dar își exprimă

⁶ Cf. Marie-Claire Grassi, *Lire l'épistolaire*, coll. « Lire », realizată de Daniel Bergez, éd. Dunod, Paris, 1998, p. 144

⁷ G. Genette, *Seuils*, Seuil, 1987, coll. Poétique, sub conducerea lui G. Genette et T. Todorov, p. 343

⁸ Laure Adler, *Marguerite Duras*, Gallimard, Folio, 1998

⁹ Conținutul integral al scrisorii poate fi citit în Laure Adler, *Marguerite Duras*, Gallimard, Folio, 1998, p. 408

atașamentul profund față de PCF, asigurându-i în același timp că încrederea ei în partid rămâne deplină. Cu toate acestea, răspunsul autorităților partidului nu a întârziat să apară. La 8 martie 1950, Duras a primit o scrisoare prin care anunța excluderea sa definitivă din partid, precum și motivele care i-au condus la acest act: încercarea de sabotare a partidului, frecventarea troțkiștilor și a cluburilor de noapte din districtul Saint-Germain-des-Prés, unde domnește corupția politică, intelectuală și morală¹⁰. Ca răspuns, Duras scrie o scrisoare partidului pentru a restabili adevărul. În această scrisoare de câteva pagini, îi găsim curajul, puterea de a ataca minciunile și de a face față nedreptăților care i se fac sau care se fac în lume. Descoperim o Marguerite Duras supusă partidului, angajată în acțiuni politice, dar gata să se desprindă de o mișcare ce, în viziunea sa, isi pierduse esența comunistă:

„Paris, 26 mai 1950

Tovarășe,

[...] Se spune că nu sunt de acord cu politica și artele. Bine, recunosc, dar trebuie să ne înțelegem. Partidul a spus că este necesar să mergem din ușă în ușă. M-am dus din ușă în ușă. Partidul a spus că este nevoie de strângerea de fonduri. Am colectat prin cafenele de pe trotuar și în alte părți. Partidul a cerut, deoarece era esențial, ca copiii grevistilor să fie îngrijiți. Am luat-o pe fiica unui miner timp de două luni. Am obținut semnături de la gospodinele din piețe, am vândut *L'Humanité*, am pus afișe, am ajutat la înregistrarea lui Antelme, Mascolo și a altor tovarăși etc. Tot ce am putut face, am făcut. Ceea ce nu pot face este să modific gusturile, de exemplu gusturile literare, care sunt ceea ce sunt, dar la care nu pot renunța fizic. [...]

Asta a trebuit să vă spun. Vreau să vă repet ceea ce am spus în scrisoarea mea de demisie, rămân profund comunistă, nu văd cum aș putea fi altfel de acum înainte. [...]

Cu gânduri fraterne,

Marguerite Duras "11

Observăm astfel în corespondența de natură politică a scriitoarei Marguerite Duras o frecvență a unor cuvinte cheie cu câmpurile lor semantico-lexicale evocând dezamăgirea politică sau ruptura prin demisie, ca mijloc de protest. Zece ani mai târziu, în 1961, o altă scrisoare de ruptură a fost trimisă de Duras către Comisia consultativă pentru cinema, a cărei membru era de la decretul ministerial din 17 februarie 1960. Într-adevăr, în scrisoarea sa, Duras lasă să se înțeleagă că nu mai este convocată la Comisie pentru că a semnat « Declarația celor 121 » în 1960. Scriind acest mesaj, își exprimă dorința de a nu mai „continua să colaboreze cu o organizație a cărei existență susține, chiar și indirect, un guvern al cărui arbitrar mă scufundă într-o disperare reală și un dezgust profund. "12

Câțiva ani mai târziu, Marguerite Duras se regăsește în aceeași disperare politică și în plin proces de cucerire a utopiei comuniste, deoarece evenimentele din 1968 nu au

¹⁰ Ibid., p. 411

¹¹ Ibid., p. 416

¹² « Lettre à la Commission consultative du Cinéma », 10 noiembrie 1961, reluată în *Cahiers de l'Herne*, op. cit., p. 220

făcut decât să crească valul dezamăgirilor. După cum atestă o scrisoare pe care o primește de la Maurice Blanchot, Duras este încă animată, la fel ca toți cei din jurul său, de „exigența comunistă” care constă într-o conștientizare a nevoii de o „revoluționare a revoluției”:

« 13 octombrie

Dragă Marguerite,

Nu ne-am mai văzut din iulie. Ne-am despărțit atunci schimbând promisiunea de a face ceea ce am numit *Le Bulletin*. De atunci, nu am încetat să mă mai gândesc la asta. Cred că niciodată mai mult decât astăzi, când suntem reduși la neputință, exigența comunistă a cerut să fie reafirmată, nu în formele liniștite, tradiționale, ci într-un fel care repune totul în discuție, forțându-ne astfel pe noi, adică nu pe noi, ci în strânsă legătură cu ceilalți - să ajungem la o revoluție a revoluției. Ceea ce vom face va fi în mod necesar (și parcă din obligație) puțin, invizibil, poate derizoriu, dar dacă refuzăm să ne gândim să o facem, este mai bine să intrăm în mormânt imediat sau să avem curajul să recunoaștem că suntem trecuți de partea cealaltă. *Exigența comunistă*: ne-a părăsit ea oare?

Aceasta este întrebarea pe care mi-o pun, pe care v-o pun ca prieten foarte apropiat.

O sărut pe Ginette și vă pup.

Maurice »¹³

Corespondența editorială cu Gallimard

În decembrie 1954, Duras scrie o scrisoare lui Robert Gallimard¹⁴, în momentul publicării culegerii sale de nuvele *Zile întregi în copaci*. Ea îi adresează această scrisoare pe un ton destul de familiar, chiar prea familiar către ironic, mai ales dacă ne gândim la începuturile literare destul de timide ale scriitoarei și la prima corespondență a ei cu editura. În această scrisoare din 1954, Duras îi cere bani pentru a cumpăra un pian pentru fiul ei de șapte ani, care trebuie să-și înceapă lecțiile de pian. Fraza de deschidere, „Dragă Robert Gallimard”, precum și o expresie din mijlocul scrisorii, „Nu, fără glumă, este adevărat”¹⁵, întăresc această idee de familiaritate pe care și-o permite cu privire la editorul său. Acesta este un semn că Duras este deja un scriitor consacrat:

„Dragă Robert Gallimard,

Știind bine că nuvelele se vând prost și presupunând din romanele mele, din păcate, vor cunoaște o soartă chiar mai puțin comercială decât cele ale colegilor mei, nu pot totuși să rezist obligației de a vă cere pentru aceste sfinte texte un avans de la 75 până la 100 000 frcs destinat achiziționării unui model mic second-hand de pian Pleyel vertical, oferit de casa Fortin, achiziție pe care nu o mai pot evita, deoarece face parte din datoria tuturor părinților buni, ai căror copii învață muzică iar al nostru, Jean, zis Outa, are în prezent șapte ani și, prin urmare, este deja foarte urgent ca el să înceapă această artă. Nu, nu glumesc, este adevărat. Dacă v-as cere bani peste 15 zile, îmi veți spune că cartea nu a adus niciun ban. De aceea, sincer, dragă Robert, prevenind această obiecție, vă cer acum.

¹³ « Lettres à Marguerite Duras », *Cahiers de l'Herne*, op. cit., p. 55

¹⁴ Cf. *Duras, romans, cinéma, théâtre, un parcours 1943-1993*, Quarto Gallimard, 1997, p. 524

¹⁵ *Ibid.*, p. 524

Mulțumesc, Robert ! Cu multă prietenie,
Marguerite (Duras) "16

Scrisoarea trimisă de Marguerite Duras la 16 septembrie 1960 către Odette Laigle, directorul editurii Gallimard, spune multe despre problemele financiare pe care le-a trăit scriitoarea în acea perioadă. Într-adevăr, scriitoarea se plânge că nu a fost plătită lunar de casa Gallimard timp de două luni și spune că s-a săturat să se zbată „ din nou și din nou”¹⁷ în probleme financiare. Marguerite obtine câștig de cauză, specifică Laure Adler în biografia sa despre Duras și va fi plătită lunar. Mulțumind lui Gaston Gallimard, ea ia act de ceea ce nu vinde: „Sunt o grea încercare în cele din urmă toate aceste cărți care nu aduc niciodată suficient pentru a face posibilă sosirea celorlalte cărți ”¹⁸.

Dacă rămânem la același destinatar, casa Gallimard, putem observa o corespondență destul de abundentă între scriitoare și editorul său principal. O scrisoare care a rămas celebră este cea trimisă casei Gallimard de Marguerite Duras, care se numea la acea epocă Donnadieu, pentru a-i prezenta editorului primul ei roman. Această scrisoare este total diferită de cea evocată mai sus, deoarece trădează un scriitor în zorii carierei sale, temătoare și totuși gata să-și apere poziția de începătoare în arta scrisului:

"Domnule,
Este posibil ca numele meu să nu vă fie complet necunoscut, deoarece am contrasemnat cartea despre *Imperiul Francez* care v-a apărut anul trecut. Dar manuscrisul pe care vi-l depun astăzi, *Familia Taneran*, nu are nicio legătură cu această primă carte, care pentru mine a fost doar o lucrare de circumstanță. Vreau să debutez acum în roman. Manuscrisul pe care vi-l trimit a fost citit de Henri Clouard, André Thérive și Pierre Lafue, cărora le-a fost foarte popular și care m-au îndemnat cu tărie să îl public. Am încredere în judecata lor. Sper că se potrivește și cu a dumneavoastră.

Marguerite Donnadieu »¹⁹

Laure Adler descrie circumstanțele acestui eveniment în lucrarea sa biografică despre scriitoare. Astfel, ea spune că Duras nu primește niciun răspuns de la Gallimard. Marguerite « are impresia că timpul trece greu, este nerăbdătoare »²⁰. Gallimard îi transmite un aviz negativ, recunoscând în același timp calitățile ce se ascund după o poveste considerată prea influențată de literatura americană și în special de Faulkner. După o a doua scrisoare trimisă de Duras și la intervențiile insistente ale lui Pierre Lafue, fost coleg al scriitoarei la Ministerul Coloniilor, Duras primește de la Gallimard un răspuns nefavorabil, fără nicio explicație. O dată în plus, Pierre Lafue îi va face cunoscut motivele refuzului manuscrisului, deoarece Gaston Gallimard i le-a scris într-o scrisoare:

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Cf. Laure Adler, *Marguerite Duras*, Gallimard, 1998, p. 560

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid., p. 219

²⁰ Ibid.

„Am citit romanul lui Marguerite Donnadiou, *Familia Taneran*. Într-adevăr, este o lucrare foarte interesantă și care permite să ne așteptăm la ceva de la acest autor, dar, așa cum este manuscrisul, nu este publicabil, stângăciile și greșelile fiind cu adevărat foarte deranjante.

Mă voi întâlni cu doamna Donnadiou. Regret profund că nu o pot edita în acest moment. Vă mulțumim că ați atras atenția asupra acestui autor. ”²¹

În ianuarie 1969, Duras i-a propus lui Gallimard crearea unei colecții politice pe care dorea să o numească „Rupturi”²². Această propunere vine în contextul marcat de dezamăgirea politică din 1968. Duras vrea să folosească scrisul ca armă politică. De aceea scrie romanul *Détruire, dit-elle*. Întrucât revoluția nu așteaptă, dorește și să-și întetească lupta prin scrierile altora. Ea a făcut deja câteva promisiuni tinerilor scriitori. Robert Gallimard nu refuză, dar cere mai multe detalii, ceea ce o face pe scriitoare și mai nerăbdătoare, scriindu-i:

„V-am vorbit luna trecută despre o colecție politică - cu caracter de protest - al cărei text ar fi primul volum.

Motivele politice mă obligă să merg foarte repede. Și nu am cele patru, cinci titluri pe care le considerați necesare pentru a începe o colecție.

Așa că nu am nimic în afară de această carte care este foarte scurtă și pe care poate nu o voi semna. Și această nevoie acerbă de libertate, ceea ce înseamnă că nu voi suporta un alt control decât al meu în colecție.

Am semnat cu un alt editor și gata.

Legăturile noastre neapărat emoționale, pe care le-am format după douăzeci de ani, trec inevitabil prin crize. Sunt în criză, să zicem. Acesta este și unul dintre motivele pentru care tocmai am semnat. ”²³

Aceasta nu este singura ocazie în care Duras „se ceartă” cu Gallimard care se simte „un amant înșelat”²⁴. În 1958, „s-a rupt” temporar de primul ei editor major, în ciuda faptului că editura a încercat să-i reamintească admirația față de dânsa. Este vorba despre publicarea romanului *Moderato cantabile*, pe care Duras îl încredințează casei Éditions de Minuit. În opera scriitoarei Marguerite Duras, această carte reprezintă chiar o ruptură²⁵. Marguerite însăși crede că nu mai scrie așa cum obișnuia și vrea ca acest lucru să fie cunoscut de ceilalți. Părăsind Gallimard și alăturându-se Éditions de Minuit, ea va integra într-o oarecare măsură Noul Roman, categorie pe care o va nega întotdeauna. Dar nu o va face până nu îi va cere lui Gallimard aprobarea. Astfel, în octombrie 1957, ea i-a scris lui Gaston Gallimard o scrisoare în care i-a oferit „divorțul timp de o carte”, „să-și încerce norocul în altă parte”²⁶. Această ultimă remarcă l-a intrigat foarte mult pe Gaston Gallimard, care a răspuns că „nu există noroc, există cărți”

²¹Laure Adler, *Op. cit.*, p. 219

²²Ibid., p. 637

²³Ibid.

²⁴Ibid.

²⁵Ibid., p. 486

²⁶Ibid., p. 488

și că următorul său roman nu va fi apărut nicăieri mai bine decât acasă, asigurându-o în același timp că locul său este la Gallimard. Marguerite îl roagă apoi pe Gaston Gallimard să-i dea libertatea: „Ți-am fost credincios timp de șase cărți. A șaptea, mă poți lăsa să o dau în altă parte”²⁷. Gaston este încăpățânat și îi va da răspunsul numai dacă este de acord să-i trimită manuscrisul. Putem admira, în acest schimb epistolar dintre Duras și editorii săi, o scriitoare ambițioasă și angajată, căreia îi place să se impună și să lupte pentru dragostea de a scrie, a ei și a altora.

Aceste scrisori mărturisesc așadar și despre dificultățile financiare și relaționale pe care le întâlnește această femeie în relația cu primul ei editor major și care o marchează în evoluția sa ca scriitoare. Îndrăzneala cuvintelor ei, a faptelor sale săvârșite uneori sub presiunea internă a unei încăpățânări politice și scriitoricești sfidătoare, dar și îndrăzneala scrisului, uneori i-au enervat pe unii jurnaliști, l-au determinat pe Gallimard să o roage să nu părăsească editura, smulgând laude de la colegii săi scriitori.

Concluzie

Rolul pe care discursul epistolar, concretizat prin aceste scrisori adresate scriitoarei Duras sau trimise de ea, îl prezintă în receptarea unui scriitor, este de a permite accesul cititorului la viața sa privată, socială, artistică și politică. Acestea sunt aspecte pe care s-ar putea să nu avem ocazia să le cunoaștem altfel, dar care sunt de neprețuit în înțelegerea operei unui scriitor. Aceste elemente epistolare explică de ce o iubim pe Duras, o respectăm, de ce îi erau așteptate cărțile, de ce erau devorate sau, dimpotrivă, detestate, de ce un scriitor este denigrat, uneori denaturându-i-se imaginea până la ucidere. Cu toate acestea, ceea ce este scris rămâne, iar celor care vor să o cunoască mai bine pe Duras nu le rămâne decât să-i deschidă corespondența, să-i citească opera scrisă, să o privească vorbind la televizor și la radio sau să-i citească articolele din ziare.

Bibliografie

« Lettre à la Commission consultative du Cinéma », 10 noiembrie 1961, reluată în *Cahiers de l'Herne*

« Lettres à Marguerite Duras », *Cahiers de l'Herne*, n° 86, sous la direction de Bernard Alazet et Christiane Blot-Labarrère avec la collaboration d'André Z. Labarrère, Editions de l'Herne, Paris, 2005

ADLER, Laure , *Marguerite Duras*, Gallimard, 1998

Cahiers de l'Herne, n° 86, sous la direction de Bernard Alazet et Christiane Blot-Labarrère avec la collaboration d'André Z. Labarrère, Editions de l'Herne, Paris, 2005

Dits à la télévision, interviuri de Pierre Dumayet cu Marguerite Duras, urmate de *La raison de Lol*, de Marie-Magdaleine Lessana, coll. Atelier/E.P.E.L., Editions et Publications de l'Ecole Lacanienne, Paris, 1999

DURAS, Marguerite, *Duras, romans, cinéma, théâtre, un parcours 1943-1993*, Quarto Gallimard, 1997

²⁷ Ibid.

GENETTE, G. , *Seuils*, Seuil, 1987, coll. Poétique, sub conducerea lui G. Genette et T. Todorov
GRASSI, Marie-Claire, *Lire l'épistolaire*, coll. « Lire », realizată de Daniel Bergez, éd. Dunod, Paris, 1998

Lectures pour tous, (15 aprilie 1964), o emisiune despre *Ravissement de Lol. V. Stein*, realizată de Jean Prat, document al INA, *Lire et écrire*, pe Arte, La 7, F comme Fiction/ La Sept, oct. 1992 (reacții 30 de ani mai târziu)

Lecture pour tous, emisiune despre *Vice-consul*, din 23 martie 1966, document al INA, realizată de Jean Bertho, *Lire et écrire*, Arte, La 7, F comme Fiction/ La Sept, oct 1992, discuții despre *Vice-consul* 30 ani mai târziu.

Lire Duras. Ecriture - Théâtre - Cinéma, lucrare prezentată de Claude Burgelin și Pierre de Gaulmyn, publicată cu sprijinul Centre national du Livre, col. « Lire » dirijată de Serge Gaubert, Presses Universitaires de Lyon, 2000

Revista *Europe*, n° 921-922, ianuarie-februarie 2006